

Tohle byla ZEĎ

**Z berlínské zdi,
zřejmě nejznámějšího symbolu studené války,
toho dodnes moc nezůstalo.
Padl před dvaceti lety.**

Německý dramatik Freytag kdysi napsal, že široké berlínské ulice jsou jako kabát, který je člověku příliš velký. O Bernauer Strasse, ležící jen tři stanice U-Bahnem z východního centra města na Alexandrově náměstí, to platí dvojnásob. Celá jedna strana ulice, kostel a blok domů v délce několika set metrů, zmizely v šedesátých letech. Proto působí i na berlínské poměry neobyčejně prostorně a otevřeně. Na vybourané ploše vyrostla berlínská zeď, která město rozdělila na dlouhých 28 let. Dnes přicházejí do zmrzačené Bernauer Strasse turisté, aby se podívali na dvě stě metrů betonu, které ze zdi ještě zbyly.

Vězení Berlín

„Nikdo nemá v úmyslu postavit zeď,“ lhal vůdce německých komunistů Walter Ulbricht na tiskové konferenci v červnu 1961. Dva měsíce nato, v noci na 13. srpna, obsadili východoněmečtí vojáci demarkační linii, a s pomocí zátarasů a ostnatého drátu izolovali Západní Berlín od zbytku NDR. Západoberlínská policie v obavách z útoku vyhlásila poplach.

Přes propagandistické žvásty o ochraně před fašisty byl cíl Berliner Mauer jasný – uzavřít poslední díru v železně oponě. Ve východní části Berlína totiž stačilo sednout na S-Bahn nebo U-Bahn a za pár minut člověk změnil politický systém. Přes Berlín emigrovalo za svobodou 1,6 milionu lidí. Východoněmeckým soudruhům hrozilo, že zůstanou ve svém komunistickém státě sami. Totální uzavření hranic všechny zaskočilo. Historik Thomas Flemming (z jehož publikace článek čerpá) cituje nápis, který se záhy objevil na jedné zdi v Treptowě: „Berlín se stal vězením.“

Ted', nebo nikdy

Dobové filmy a fotografie zachytily dramatické scény na Bernauer Strasse, kde hranice východního sektoru kopírovala fasády domů. Lidé skákali z oken na matrace a do plachet požárníků, ve dvou případech to nepřežili. Za měsíc Volks Polizei enderáckou část ulice vystěhovala. Nejprve zazdili okna, později domy zbourali úplně. V Berlíně začal boj o čas. Zatím nedokonalou kombinaci zdi a ostatních drátů šlo na slabých místech překonat, což využilo v prvních týdnech přes 600 lidí. Pohraniční policie dostala rozkaz na ně střílet.

První zavražděná oběť komunistické represe má jednoduchý pomník u Humboldtova kanálu, jen několik stovek metrů od hypermoderního Hlavního nádraží. „Zde zemřel jako první oběť zdi Günter Litfin...“, píše se na kamenné stéle. 24. srpna se pokusil přeplavat kanál do Západního Berlína, ale střelili ho dvakrát do zad a zmizel pod hladinou. Po dvou hodinách ho vylovili potápěči Volks Polizei. Do konce října zabili ještě dalších patnáct lidí.

Střílení do vlastních lidí bylo pro východoněmecký režim obrovskou propagandistickou prohrą. Ale splnilo svůj účel. Lidé dostali strach, režim získal totální kontrolu nad obyvatelstvem. Ekonomiku přestal trápit masový odliv lidí a vzpamatovala se.

Ich bin ein Berliner!

Přes statisícové protestní demonstrace v Západním Berlíně se zeď stala realitou. „Zeď musí pryč!“, komentovali rozzlobení západoněmečtí politici porušení poválečných dohod z Postupimi. Po pár měsících její existenci tiše akceptovali. Prezident John F. Kennedy navštívil Berlín v červnu 1963. Jeho slavný výrok „Ich bin ein Berliner!“ neměl kromě morální podpory žádný praktický význam. Kennedy zaručil Západoberlíňanům ochranu, ti východní se cítili zrazeni. Z odstupu se můžeme domnívat, že politikům zeď nakonec vyhovovala. Ukázala, co té které straně patří. V berlínské zdi se zhmotnilo rozdělení světa na dva soupeřící bloky, zviditelněl se politický status quo. Stala se jedinečným symbolem.

Komunisté pracovali s příslovečnou německou důkladností na tom, aby to byl symbol opravdu dokonalý. Čtyřikrát zeď přestavěli. Zeď poslední generace, Grenzmauer 75, byla vysoká 3,6 metru. Než se k ní potenciální běželec vůbec dostal, musel překonat takzva-

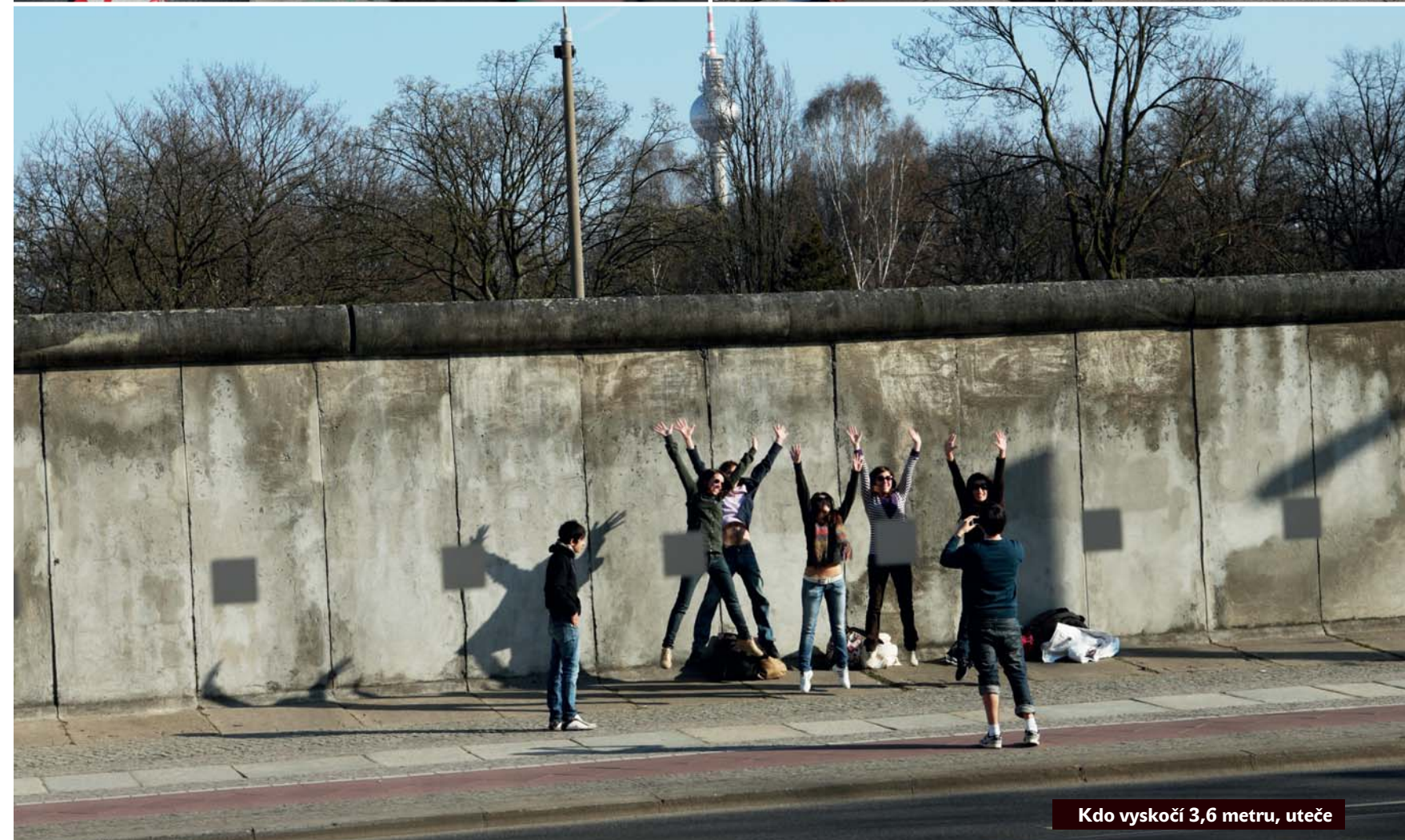
Cedule je to hezká, ale kde je ta zeď?

DDR už naštěstí neexistuje

Nejdelší zachovaný úsek u mostu Oberbaum

Kdo vyskočí 3,6 metru, uteče

Zbytek zdi se stal galerií

V novinách psali, že máme letos výročí

Slavný přechod Checkpoint Charlie

Před zdí – tady stály domy

Památník první oběti Güntera Litfina. Dalmatin tomu ale nerozumí.

Improvizovaný památník obětem u Reichstagu

Sloup na Postupimském náměstí připomíná, kudy zeď vedla

Zeď připomíná, jak *nesamozřejmá* je svoboda

nou vnitřní zeď a elektrický signalizační plot o výšce tři metry. Překonání zdi byl riskantní podnik, uspěl jen každý dvacátý. Podle statistiky zaznamenali 4596 pokusů o útěk v letech 1974 až 1979, z toho 3984 lidí chytili už na vnitřní zdi. Jen 229 běženců se dostalo na Západ. Proto se to zkoušelo i jinak – balony, letadly, buldozery, ze Západního Berlína se kopaly tunely. Za převedení jednoho člověka se platilo 15 000 až 20 000 západoněmeckých marek.

Stanice duchů

V roce 1969 se německým kancléřem stal exstarosta Západního Berlína Willy Brandt. S ním přišla Ostpolitik, pragmatické uvolnění vztahů s komunistickým blokem. Pro východní Němce se nic moc nezměnilo. Západoberlíňané mohli navštěvovat východní část města, ovšem po zaplacení „výpalného“ ve formě nucené výměny valut v nevýhodném kurzu.

Slavný Wendersův film *Nebe nad Berlínem* ukazuje obrovské, prázdné plochy brown-fields na kdysi rušném Postupimském náměstí, rozdělené ulice a mosty. Berlínská zeď znamenala brutálním způsobem urbanismus města, které bylo vybombardované a prořídilé už po válce. Kvůli stometrovému ochrannému pásmu padly další domy a továrny.

Berlín nebyl rozdělen jen na povrchu, ale i neviditelně v podzemí. Stanice S-Bahnu Potsdamer Platz, Friedrichstrasse a pár dalších se proměnily ve „stanice duchů“, Geisterbahnhöfe. Některé linky metra protínaly východní část města, nesměly však tady zastavovat. Cestující viděli jen liduprázdné stanice se stíny příslušníků policie. Stanice Postupimské náměstí zůstala tak, jak ji v roce 1961 zabetonovali. Na zdech jsou původní zelené kachličky, stará váha na peronu má ještě nápisy psané švabachem. Tady se na třicet let zastavil čas.

Trabanty jedou na zteč

V lednu 1989 vůdce NDR a architekt zdi Erich Honecker řekl, že zeď „bude stát ještě 50 nebo 100 let, pokud příčiny její existence nezmizí“. Dokonce plánoval „high tech“ párou elektronickou generaci. Dějiny mají občas smysl pro ironii. Rychle se daly do pohybu a udělaly z Honeckera falešného proroka. V květnu zrušili Maďaři svou část železné opony. Do Rakouska hned utekly stovky Němců. Další přelezli zeď západoněmecké ambasády v pražské Vlašské ulici, když ta berlínská byla stále nepropustná. Pod tlakem masových demonstrací odstoupilo 9. listopadu politbyro komunistické SED. Večer se konala nejslavnější tisková konference v německých dějinách. Člen politbyra Günter Schabowski informoval o nahrazení Honeckera Egonem Krenzem a uvolnění režimu na hranici. Na otázku, odkdy změna platí, neinformovaný a zmatený Schabowski odpověděl „.... hned, bezodkladně.“

Po televizních zprávách v osm nasedli Východoberlíňané do svých trabantů a vzali hraniční přechody útokem. Berlínská zeď po dvaceti osmi letech padla. Historici se nemohou shodnout, kolik lidí zde zahynulo. Doložených úmrtí je 136, celkový odhad jde nad 200. Poslední zbytečnou obětí byl dvacetiletý Chris Gueffroy, zastřelený 6. února 1989 v Treptowě.

Historie, která zmizela

Nenáviděnou zeď vzali už v prvních hodinách po jejím pádu kladivy. Euforičtí občané chtěli, aby symbol německé hanby rychle zmizel. Dnes si média a návštěvníci Berlína kladou otázku, jestli se to s jejím bouráním nepřehnalo. Z historicky cenné zdi o délce 106 kilometrů se zachovaly, kromě drobných segmentů, jen dva souvislé úseky. První leží u mostu Oberbaum a je se svými 1300 metry nejdelší. Změnil se ve spontánní galerii pod širým nebem. Na Bernauer Strasse zůstalo díky místnímu knězi, který zeď hlídal ve dne v noci pro příští generace, asi dvě stě metrů, včetně předpolí s vnitřní zdí a elektrickým plotem. Dnes je tu nepovedený památník, stejně jako na Checkpoint Charlie.

V roce dvacátého výročí pádu Berlínské zdi můžeme litovat, že z ní zůstalo tak málo. Pohled na tuto zeď totiž připomíná, jak *nesamozřejmá* je lidská svoboda. ■

Chris Gueffroy
byl poslední obětí